

Brukarrevision

av projektet

Bostad Först

Brukarrevisorer:
Maria Johannesson
Jack Ardelius
Lasse Norrman
Cecilia Paulsson

Sammanställt av Catrin Fryklund

Bakgrund

Under 2013 har RSMH, Riksförbundet för mental och social hälsa, ett uppdrag av Stockholms stad att göra en oberoende brukarrevision kring hur modellen Bostad Först och det boendestödet som är kopplat till projektet uppfattas av de boende. Brukarrevisionen ska utgöra ett av underlag för rekommendationer kring stadens fortsatta arbete för att hjälpa personer ut ur hemlöshet.

Tanken med en brukarrevision är att den som har egen erfarenhet av stöd och hjälp vet bäst vad som hjälper. Analysen av de insamlade svaren växte fram i diskussioner där revisorernas förståelse och självupplevda erfarenheter används som kunskapskälla.

RSMH är en ideell organisation med lokalföreningar spridda över hela landet (Bilaga 1). Förbundet är öppet för alla. Medlemmar är personer med egen erfarenhet av psykisk och social ohälsa, anhöriga och andra som vill stödja vårt arbete. RSMH arbetar för att människor med psykisk ohälsa ska ges förutsättningar att återhämta sig och komma tillbaka till ett gott liv.

RSMH vill att människor som mår psykiskt dåligt:

- ska bemötas med förståelse och respekt
- ska få professionell hjälp i ett tidigt skede och under tillräckligt lång tid
- ska betraktas som experter på sina egna upplevelser, och ges inflytande över vård och behandling
- ska erbjudas ett brett utbud av olika former av åtgärder, stöd och psykoterapi, eventuellt i kombination med medicinering

RSMH deltar i den offentliga debatten och tar ställning i olika frågor. Vi fungerar som remissinstans, vi arrangerar utbildningar och konferenser. RSMH har en policy för rätten till eget hem (Bilaga 2). Den betonar att ett hem är något mer än tak över huvudet och en adress. Ett hem är en plats där man känner sig trygg och där man får vara sig själv. Det är en plats för vila och något att ha som utgångspunkt i livet. Det egna hemmet är en bostad, som den boende råder över själv och dit han eller hon kan bjuda in andra för att låta dem sova över. I ett eget hem kan man ha husdjur om man vill och förvänta sig att besökare ringer på innan de kliver in. För att bostaden ska bli ett tryggt hem måste den som bor där kunna vara säker på att få bo kvar över tid.

RSMH verkar för att människor med psykisk ohälsa ska ha rätt till ett eget hem. Ett tryggt, stabilt och säkert boende en förutsättning för att god behandling av psykisk ohälsa ska kunna genomföras i öppna vårdformer. Boendet måste kunna anpassas till brukarens situation och behov av stöd från socialtjänsten och psykiatrin. RSMH menar vidare att svårigheten som gruppen personer med psykiska funktionshinder har att få ett eget första handskontrakt är diskriminering.

RSMH menar också att med rätt stödinsatser kan alla människor klara av att ha ett eget hem. Det kan handla om boendestöd, personligt ombud och sviktboende, men också om tillgång till meningsfull sysselsättning utanför hemmet som ger struktur åt dagen. Stödinsatser måste också alltid präglas av långsiktighet och kontinuitet.

Syfte

Syftet med den här brukarrevisionen är att ta reda på vad deltagarna i projektet Bostad Först har för åsikter om projektet och vilka erfarenheter deltagarna har av boendestödet.

Vi har valt att dela upp vårt arbete i fyra temaområden;

- Bemötande och tillgänglighet
- Inflytande i projektet
- Återhämtning
- Andra aktörer

Vi har valt teman efter en kombination av vad intervjufrågorna kom att handla om och områden som RSMH ser som viktiga i all form av vård och stöd. Vi har sedan hittat underrubriker under dessa teman.

Metod

Metoden vi använt är halvstrukturerade djupintervjuer. Vi besökte träfflokalen och informerade om brukarrevisionen, berättade vilka vi var och vilken erfarenhet vi har. Vi var sedan där ytterligare en gång för att hyresgästerna skulle få vara med och påverka frågorna. Efter besöket på lokalen satt vi oss i brukarrevisionsgruppen och skrev frågor. Alla frågor vi kom på skrev vi ner. Sen valde vi ut tio frågor som vi tyckte var de viktigaste och bestämde oss för att fokusera på dem. Vi anpassade frågorna språkligt till personalen. Vägledarna delade ut ett brev med förfrågan att vara med på en intervju till de som inte var med på träfflokalen när vi var där. De hyresgäster som velat delta har fått göra det. 11 hyresgäster har anmält intresse om att vara med. Under den ursprungliga projekttiden har vi ringt och ringt. Ofta har deltagarna inte svarat, men ibland lyckades vi bestämma träff, och då har deltagarna oftast inte dykt upp eller avbokat. Under den ursprungliga projekttiden lyckades vi enbart träffa tre hyresgäster för intervjuer. Av olika anledningar, bl.a. flytt och allvarlig sjukdom upplöstes den ursprungliga revisionsgruppen och ytterligare en brukarrevisor gjorde de avslutande intervjuerna. Vi har sammanlagt intervjuat sex deltagare och fyra vägledare. Vägledarna har verkligen på alla möjliga sätt försökt att hjälpa oss med att få tillstånd så många intervjuer som möjligt.

Vi ser att vi har fått tillräckligt med material för att kunna göra en analys, men däremot har vi inte lyckats göra ett representativt urval. Vi har helt enkelt varit tvungna att ta de intervjuer som vi har kunnat få. Brister i urvalet är att vi inte har lyckats intervjua någon deltagare som inte använder sig av träfflokalen eller någon som har förlorat sin bostad under projektets gång.

När man använder djupintervjuer som metod är intervjuunderlaget för litet för att man ska kunna prata om generaliseringar. I stället använder man begrepp som överförbarhet. I vetenskaplig text innebär det att intervjumaterialet ställs mot den teori som man använder. I brukarrevisionen har vi i stället letat efter sådant som har varit jämförbart med egna erfarenheter, både likheter och olikheter.

När intervjuerna var avklarade gjorde revisorerna en skriftlig sammanställning av var och en av intervjuerna. Därefter träffades brukarrevisionsgruppen för att reflektera kring arbetet och analysera de

insamlade svaren utifrån våra frågeställningar. Vi delade in materialet i olika teman som resulterade i fyra rubriker, bemötande, inflytande, återhämtning och andra aktörer. Den ursprungliga projektledaren som också är en brukarrevisor påbörjade den skriftliga rapporten. Men den kompletterades och färdigställdes av mig, Catrin Fryklund, som jobbar som verksamhetsansvarig på RSMH Utbildning. Jag tycker att det är viktigt att vara tydlig med att jag själv inte har brukarerfarenhet och har inte gjort några intervjuer. Jag har vinnlagt mig om att enbart sammanställa de analyser som i omgångar är gjorda i gruppen och i stället för den egna erfarenheten som glasögon har jag min långa erfarenhet från RSMH som referens. Det innebär att jag har utgått från RSMH:s synpunkter om bemötande, inflytande och återhämtning. Det innebär också att det har blivit just dessa tre nämnda teman som analysen speglats i.

Rapporteringen har dragit ut på tiden. Under den tiden har projektet blivit en permanent lösning, träfflokalen har flyttat och annat viktigt kan ha hänt. En del av informanternas oro som kan framkomma i rapporten har därmed kanske lösts. Det kan vi inte veta, vi utgår från vad de sagt under intervjutillfället.

När man gör en bedömning av kvalitet kan man använda olika måttstockar. I den här granskningen är det främst brukarrevisorernas egna erfarenheter och levda kunskap som ligger till grund för bedömningen. Det är först och främst vår egen erfarenhet som utgör teorin, men vi har också i viss mån använt oss av forskning. Gruppens samlade erfarenhet utgör tillsammans med RSMH:s ställningstaganden de glasögon med vilka vi granskar projektet. Den samlade erfarenheten är inte på något sätt homogen och det gör att revisorernas analyser många gånger är rätt så disparata. Vi har varit måna om att redovisa våra skilda uppfattningar av projektet. En intressant skiljelinje går mellan dem i revisionsgruppen som har erfarenhet av missbruk och beroende och de som inte har just den erfarenheten. Missbrukserfarenheten delar den revisorn med majoriteten av deltagarna i projektet, vilket i och för sig inte behöver betyda att den analysen behöver vara mer rätt, men den delade erfarenheten gör analysen extra intressant.

Resultat

Vi uppfattar att både deltagare och vägledare i projektet är mycket nöjda med verksamheten. Att ha fått bostad och stöd från vägledare är det som uppskattas mest. Vi har valt några citat som får tala för sig själva.

”Det är ett av de bättre projekt som någonsin har funnits”.

”Det socialen inte har lyckats göra med mig på trettio år, har Bostad Först löst på tre månader”.

”Livet har varit en enda plåga att bo på härberge där jag bodde i fem år”

”Det är så självklart att alla ska ha ett boende. /.../ Sitt eget helt enkelt och att kunna stänga dörren om sig”.

”Att börja med boendet tycker jag är den bästa vägen, klart man måste börja med boendet om man vill förändra sitt liv. /.../ Alla människor har potential att förändra sina liv och där är Bostad Först ovärderligt, det blir det första steget att verkligen kunna leva livet i en annan riktning”.

Bemötande

Det bemötande en person får är ofta avgörande för hur stödet uppfattas och i vilken mån personen kan ta emot det stöd som ges. Men bemötandet påverkar också den egna självbilden, det bemötande omgivningen ger sänder signaler om hur värdefull jag är för dem.

Kontakt med vägledare

De deltagare som vi har intervjuat är mycket nöjda med sina vägledare. De har bra kontakt och vägledarna är tillgängliga. En av revisorerna uttrycker det som att *”bemötandet – det har de verkligen lyckats med!”* En av deltagarna säger att *”bostaden och vägledaren är det bästa med projektet”*, en annan uttrycker det på liknande sätt *”bäst är att ha fått en bostad, men också att folk har lyssnat på mig”*.

Det är många faktorer som är viktig i ett bemötande. Vilka attityder man möts av och vilka värderingar som den man möter bär på är viktiga faktorer. En annan viktig faktor i ett gott bemötande är kontinuitet, att man har möjlighet att bygga upp en relation med varandra, något som kan ta tid. Ytterligare en annan faktor är möjligheten att kunna byta vägledare om kontakten inte känns tillräckligt bra.

Informanterna är väldigt nöjda med sina vägledare och de flesta har inte haft någon anledning att byta. De säger sig kunna byta om det skulle vara aktuellt. En av informanterna verkar vara i en bytesprocess; *”ja, jag håller på att pröva få de jag vill ha. /.../ De andra har jag svårt för. De här vet redan allt om mig och sådär. Jag orkar inte... Det blir enklare att jag har båda två”*. Det är viktigt att få den vägledare de vill ha och vägledare är inte så lätt utbytbara. Någon av informanterna jämför till och med vägledarna med kontakten med sin familj, och säger att *”jag kan prata med dem, jag har ingen mamma eller syskon som jag kan prata med på samma vis”*.

En annan av hyresgästerna säger att *”det räcker med den (vägledare) jag har. Hon drar ett lass för fyra. Hon är ett av de få som orkar”*. Vägledaren upplevs ha hög kapacitet, men det är också intressant att det tycks vara så att personen ser sig själv som ett *”tungt lass att dra”*. Alla informanter tycker att de får den hjälp som de vill ha och att personalen är tålmodiga. *”Här uppe är det värsta tålamodet. Här är man välkommen.”*

Hyresgäster uttrycker behov av att ha kontakt med vägledarna även när projektet tar slut. En hyresgäst är orolig att han inte kommer att klara av kontakten med myndigheter i framtiden.

Personalen upplever det som positivt att relationen är så bred, att det kan gälla allt ifrån hjälp med dator och TV-spel till myndighetskontakter. En av medarbetarna säger att *”det handlar om att väcka det som finns inuti, att man inte säger till att deltagarna ska gå ut med soporna utan att jobba på ett sätt så att deltagarna själva vill gå ut med soporna, genom att väcka en inre motivation till en långsiktig förändring”*.

Tillgänglighet

Tillgänglighet ser vi också som en viktig faktor i ett gott bemötande. Hur tillgängligt är stödet från vägledarna?

Vägledarna är tillgängliga på telefon dygnet runt hela veckan. Det finns ett jourssystem mellan vägledarna och allas telefoner kopplas till den som har jour. Det här uppskattas av deltagarna även om den personliga kontakten verkar vara viktigare än den allmänna tillgängligheten; *”Jag vet vilka som*

har nattjouren och så vet jag när (min vägledare) jobbar". En annan uttrycker det som "jag orkar inte sitta och prata med vem som helst om mitt liv, det är alldeles för jobbigt".

Personalen menar också att de, utöver tillgängligheten, har stora möjligheter till att anpassa sig till situationen. En vägledare svarar på frågan om tillgänglighet: *"Men även annars [utöver tillgängligheten] är vi enormt flexibla. Extremt flexibla."*

Behovet av stöd från vägledarna verkar vara stort. En av vägledarna säger att: *"I den bästa av alla världar tycker jag att vi skulle behöva vara fler. Jag skulle önska att vi var två runt varje person för att kunna ge dem ännu mer".*

Under projektets gång har fler deltagare knutits till projektet, det har inneburit att varje vägledare har fler deltagare som de har kontakt med. Några av deltagarna som varit med från början pratade om att stödet minskade från vägledarna när projektet har vuxit med fler hyresgäster. I början hade hyresgästerna mer tid med vägledarna. En hyresgäst uttryckte det som att det blivit sämre, sen det blev fler deltagare. Det visar att behovet av vägledare är väldigt stort hos hyresgästerna. Samtidigt så säger deltagarna att de får den hjälp de behöver. Tiden som deltagare får med sin vägledare verkar i stort vara tillräcklig för att täcka de behov som de uppfattar att de har för närvarande, men det verkar finnas en önskan om ännu mer tid med vägledaren.

Bostad Först har hela tiden haft en träfflokal, dit deltagare kan komma. Träfflokalen har flyttat flera gånger under projektets gång. Flyttandet upplevs av flera som olyckligt. Vi har fått två svar om att "den förra lokalen var bättre" och då har de hänvisat till olika lokaler. Att det var bättre förr, tror vi är en vanlig uppfattning hos människor överlag. Men en konkret synpunkt som kommit på lokalen på Lundagatan är att den inte är tillgänglig om ingen i personalen är där, och att den tillgängligheten var bättre tidigare.

Analys av bemötande

Vi ser att relationen mellan deltagare och vägledare uppskattas väldigt mycket. Den är ömsesidig, det handlar om att ge och ta. Det handlar inte alls om att kontrollera eller ge order om vad som ska göras. Vi uppfattar det som att vägledarna har stor respekt för deltagarna. Den breda kontaktytan upplevde vi som positivt, att man inte fokuserar på kraven utan att vägledarna får vara flexibla och kan skapa relation utifrån deltagarnas behov.

Attityden från vägledarna är icke-dömande. När vi har kommit till träfflokalen så upplever vi en accepterande miljö, där deltagare blir respekterade och accepterade. Vägledarna är bra på att lyssna. Alla frågor och synpunkter är värdefulla. Personalen möter deltagarna som vuxna människor och ser till dem som individer.

Vi kan också se att det är en god kommunikation och en stor tillgänglighet. Att vägledare till och med hör av sig på helgen av omsorg ser vi som något positivt.

RSMH ser ett problem att brukare som tar del av vård och stöd reduceras till att bli personer som enbart tar emot. Vi uppskattar den ömsesidighet mellan deltagare och vägledare som vi tycker oss se. Vi uppfattade det som att vägledarna och deltagarna verkar vara "på samma plan".

Det är positivt att man har möjlighet att byta vägledare om det finns behov av det. Det är viktigt att den möjligheten inte bara finns formellt, utan att det också fungerar i praktiken. Det verkar fungera så här.

Tillgängligheten är god. Vi uppfattar att möjligheten till kontakt dygnet runt är viktig. Vi uppfattar också att antalet vägledare/deltagare är tillräckligt.

En av brukarrevisorerna som har egen erfarenhet av missbruk menar att det är självklart att hyresgästerna är väldigt förtjusta i sina vägledare, men att vägledaren agerar som professionella medberoende. Med medberoende menas en person som möjliggör ett fortsatt missbruk. För att en missbrukare ska sluta med drogen måste smärtan vara så stor att man gör vad som helst för att få en förändring. Man är till och med beredd att ta hjälp för sitt missbruk. Den professionella medberoende gör att den smärta som måste uppstå innan förändring kanske aldrig kommer och att risken är stor att missbrukaren dör i sitt missbruk.

Inflytande i projektet

Brukarinflytande och egenmakt är två begrepp som vi i RSMH ser som centrala. Vi betonar ofta vikten av ett reellt och stort brukarinflytande. Det är en rättighetsfråga, en demokratisk ordning, men också ett sätt för verksamheten att utvecklas.

I rapporten har vi delat upp inflytandet i 1) brukarinflytande som handlar om att ha inflytande i projektet och 2) egenmakt som handlar om att bli mer delaktig i samhället, och få ökad makt över sitt eget liv.

Brukarinflytande

Flera av informanterna berättade att personalen i Bostad Först lyssnade på dem och att idéer som kommer upp tas på allvar.

”I Bostad Först bryr sig personalen och man kan få förändringar till stånd. På härbärgena var allt bara snack, allt förblev som vanligt”.

Det framkom under mötet på träfflokalen att projektet under hand har velat göra det möjligt för deltagare att kunna välja lägenhet. Det kan vara provocerande att i bostadsbristens Stockholm säga att man ska ha möjlighet att välja lägenhet, men det var tydligt att det inte handlade om att deltagare prompt ville ha en lägenhet i innerstaden, utan snarare att man ville bo i det område man hörde hemma eller tvärtom ville bo långt ifrån sina tidigare drogkompisar. När vi ställde frågan om deltagarna hade kunnat välja lägenhet eller kände att man hade kunnat tacka nej till en lägenhet så var det ingen av de som vi intervjuade som hade tackat nej till den lägenhet man hade fått. Några av informanterna säger att de hade kunnat tacka nej om de hade velat det, medan en av informanterna fick uppfattning att hen inte kunnat tacka nej till den lägenhet som blev tilldelad. Vi tycker att projektet ska likna förhållandet hos den övriga befolkningen så mycket som möjligt och som bostadssituationen ser ut så ser vi det som önskvärt, men inte nödvändigt att man har möjlighet att i viss mån välja lägenhet. Vi ser det som en del av brukarinflytandet.

Egenmakt och inflytande i samhället

”Jag känner mig mer delaktig i samhället. Nu står jag i Eniro som en erkänd människa”

Att vara en erkänd människa – det är ett fint sätt att uttrycka en minskad stigmatisering. Både självstigma och en förmodad syn från omgivningen. Det är flera som uttrycker just att andra ser på dem på ett annat sätt nu när de har en lägenhet och att bostaden gör att man får en känsla av att vara en del av samhället.

En av informanterna som inte upplever sig ha makt över sitt liv, säger att projektet hjälper honom att ha mer makt över sitt eget liv. Samtidigt så är det flera som menar att de alltid har haft makt över sina liv.

Någon i personalen menar att det är genom handledningen i projektet som deltagarna blir mer delaktiga i samhället. Att samtalen i handledningen motiverar till att vilja jobba och att vara engagerade i samhällsdebatten.

Analys av inflytande i projektet

RSMH ser att det är viktigt både med det personliga inflytandet och med ett mer organiserat inflytande. Vi tycker att det personliga inflytandet i projektet är bra. Deltagare blir lyssnade på, deras idéer tas på allvar och det händer något av idéer och synpunkter. Deltagarna verkar ha stort inflytande över hur stödet från vägledarna ska vara. Vägledarna verkar absolut inte pressa till att ta emot stöd, men om man vill ha stöd verkar möjligheten till stöd vara mycket stor.

Det framkommer dock inte i våra intervjuer hur pass organiserat burkarinflytandet är. Hur det ser ut med det mer organiserade inflytandet. Om man har hittat former som på ett bra sätt tar tillvara på deltagarnas åsikter, vet alltså vi inte något om. Vi vill bara skicka med i rapporten att vi ser att det är viktigt att det finns en variation av former för inflytande så att många röster kan höras. Att projektet aktivt arbetar för att hitta former som gör att röster som annars inte hörs får stöd i att höras.

RSMH ser ett eget hem som ett steg i sig att vara mer delaktig i samhället. Vi ser att stigmatiseringen minskar och att möjligheten till arbete, fritid, öppen vård och annat positivt ökar.

Det är bra om man kan behålla den flexibilitet som präglar ett metodutvecklingsprojekt även när verksamheten blir permanent.

Återhämtning

Återhämtning är ett stort och viktigt arbetsområde för RSMH. Mycket av det vi har pratat om under intervjutillfällena går in under rubriken återhämtning. I RSMH:s återhämtningsutbildningar har vi använt oss av en australiensisk modell för hur återhämtning kan se ut en återhämtningsstjärna (Bilaga 4).

I den modellen pratar man om återhämtning som en krokig och snirklig väg som går

- från hopplöshet till hopp
- från ett passivt till ett aktivt jag,
- från att andra tar ansvar för mig till att jag tar ansvar för min egen situation,
- från att andra är experter till att själv ha insikt och kunna lita på den egna kompetensen,
- från kontaktlöshet, med både sig själv och andra till att stå i kontakt med sig själv och andra, att finnas i ett sammanhang.

I återhämtningsforskning (bl.a. Schön 2009) har man sett fyra faktorer som verkar vara viktiga i en persons återhämtning. Det handlar om att:

1. Omdefiniera bilden av sig själv och den psykiska ohälsan. Med ohälsan följer rad andra svårigheter som förlust av värderade roller i samhället och negativa attityder från omgivningen, förlust av självkänsla och hopp, ensamhet och social isolering. Återhämtning

- handlar om att inse att den psykiska hälsan endast är en del av personen, att det finns mycket mer. Man kan se sig själv bortom den psykiska ohälsan och skapa en ny mening.
2. En annan gemensam faktor tycks vara betydelsen av stöd från andra. Återhämtning är en social process och andra människor kan hjälpa till att ge hopp och framtidstro. Att ha någon som påtalar de små framgångarna och påminner personen om hennes värde är viktigt.
 3. En tredje gemensam faktor handlar om att kunna hantera eventuella symptom. Att återhämta sig behöver nödvändigtvis inte betyda att man blir fri från sina symptom, men ohälsan ska inte medföra katastrofala effekter. Hanteringen kan vara egna coping-strategier eller att aktivt använda sig av behandling och samhälleligt stöd. Att personen själv aktivt tar del av vård och stöd är viktigt i återhämtningen.
 4. Den fjärde gemensamma faktorn är att vara involverad i meningsfull aktivitet. Känslan av att vara behövd och bidragande till samhället är viktigt i återhämtningsprocessen. Vissa forskare betonar just meningsfull aktivitet som är bidragande till samhället som den viktiga faktorn, medan andra forskare ser arbete på den ordinarie arbetsmarknaden som det mest viktiga.

Det är viktigt att fundera över vad personer återhämtar man sig ifrån och vad man återhämtar sig till? I Bostad Först finns, som vi ser det, en självklar aspekt att deltagare återhämtar sig från ett liv på gatan till ett eget hem. De genomgår en normaliseringsprocess. Det är en del i att omdefiniera bilden av sig själv.

Återhämtning till ett hem - kvarboende som mål för projektet. Från hopplöshet till hopp.

Projektets mål är kvarboende. Att ha fått en bostad är det som uppskattas allra mest av deltagarna i projektet. Flera informanter säger att de inte tror att de hade kunnat bo kvar om det inte hade varit för det stöd som de får. Stödet från vägledarna verkar vara helt nödvändigt för att projektet ska kunna uppfylla sitt mål.

En av vägledarna beskrev att det övergripande målet för deltagarna sträcker sig längre än projektets mål, som är kvarboende. Vägledarna uppfattar att alla deltagarna har som övergripande mål att ta över lägenhetskontraktet. Vägledarna stödjer deltagarna i det huvudsakliga målet att ta över kontraktet. En av vägledarna beskriver hur de arbetar:

”Utifrån handlingsplanen gör de tillsammans mer överskådliga mål som ”Jag vill överta kontraktet, vad ska vi göra för att nå dit?” Då sitter jag som vägledare och betar av småmål hur vi når dit.”

Analys

Vi uppfattar verkligen att vägledarna möter deltagarna i deras önskan av överta kontraktet med att konkretisera hur de ska nå dit.

Flera av dem som har fått överta kontraktet tror sig inte klara det ensam utan stöd av den sort som vägledarna har gett, flera ger också uttryck för att det önskar att ha kvar kontakten även om projektet skulle ta slut.

Det är en brist i materialet att vi inte har lyckats intervjua någon som har mist sin bostad under projektets tid.

Återhämtning till kontakt och fungerande relationer

I återhämtningsforskning (bl.a. Topor 2004) är ensamhet ofta något personer återhämtar sig ifrån. Att ha sociala relationer och vara i kontakt med sig själv och andra är livsnödvändigt. Det här är en stor utmaning för projektet. I intervjuerna framkommer ensamhet som ett stort problem. I en av intervjuerna och under ett besök i träfflokalen framkom det att lägenhetsboendet har ökat ensamheten.

Ensamhet är ju också något som kan vara självvalt och då uppfattas som positivt. En av informanterna säger att *”det är skönt att vara ensam”*.

Kontakten med vägledaren och det sociala sällskapet på träfflokalen uppskattas av dem vi intervjuat. (Vi har som tidigare nämnt inte kommit i kontakt med någon som inte utnyttjar träfflokalen.) Någon pratar om gemensam matlagning i träfflokalen som en höjdpunkt under veckan. Flera informanter pratar om att de vill ha mer gemensamma aktiviteter i träfflokalen. En berättar om att de försöker bilda en kamratförening i projektet, men att det går trögt.

Analys

I RSMH ser vi ensamhet som ett av de större problemen i gruppen, personer med svåra psykiska problem. Vi kan se att lägenheterna kan bidra till ensamhet och att träfflokalen är nödvändig för sociala kontakter. Vägledarna är viktiga sociala kontakter, men professionella kan aldrig ersätta ett socialt nätverk, bara vara ett komplement. Däremot ser vi att andra deltagare blir och kan bli viktiga sociala kontakter. Det är bra att projektet skapar arenor där deltagare kan ha stöd av varandra som gemensam matlagning och gemensamma resor. Båda dessa aktiviteter har kommit upp i intervjuerna som något som uppskattas.

En av brukarrevisorerna har erfarenhet att bo ensam utan sysselsättning och litet socialt nätverk och berättar om starka känslor av utanförskap. När han hörde grannarnas sociala familjeliv genom väggarna väckte det ångest.

Återhämtning till ett aktivt jag och eget ansvar

Vi ställde frågan om Bostad Först har rimliga krav utifrån en diskussion som fördes på träfflokalen när vi besökte den vid två tillfällen. Vi möttes där av synpunkter att det inte ställs några krav projektet och att kravlösheten uppfattades som ett problem.

Några deltagare som vi har intervjuat säger att det är rimliga krav och andra säger att det inte finns några krav. *”Dom har inga krav alls tycker jag. Jag skulle slå bakut om jag fick mer krav”*.

Vägledarna beskriver kraven som att man ska träffa vägledaren varje vecka, och följa hyreslagen. De tycker att kraven är fullt rimliga, kanske låga, men fullt rimliga. När vi ställer frågan till ledningen framkommer det att projektet inte vill arbeta med krav för att man inte tror på krav till målgruppen. *”Dom har inga problem med att skita i kraven, det har de gjort så länge.”* Istället för att arbeta med krav vill projektet arbeta med motivation och vilja. Det är inte formulerat som krav utan som utmaningar.

En av deltagarna uttrycker:

”Det är det sociala livet som ställer krav. När jag får skriva kontrakt och polarna kommer och det är femtio grader kallt och det regnar småspik”.

Kravet att följa hyreslagen kan vara nog så svårt.

Analys

Svårigheten att kunna säga nej till personer i en omgivning som vill komma in och stannar i lägenheten är en erfarenhet som finns i revisionsgruppen. Den gången ledde de ovälkomna gästerna till en vräkning. En av vägledarna berättar om problem som uppstått med andra än hyresgästen som stört grannar. Det är otroligt viktigt att deltagare känner att de får hjälp av vägledare att själva kunna säga nej om sådana situationer uppstår.

Den brukarrevisor som har egen erfarenhet av missbruk anser att självklart ska kravet för att få en bostad vara en stabil nykter och drogfrihet. Och menar att det inte är alldeles ovanligt att personal intar en roll som professionella medberoende i stället för att verkligen hjälpa missbrukare till ett nyktert liv. *”Personalen har säkert de allra godaste intentioner och vill verkligen hjälpa men det är snarare till stjälp. För att undvika att bli personal som agerar som medberoende är det självklart att man ska lyssna på missbrukare som verkligen blivit kvitt ett beroende och lära sig av det. Vi vet vad som hjälpt oss och vill inget hellre än att andra som fortfarande lider finner vägen till nykterhet och drogfrihet. Om politiker lyssnade på oss så skulle vi kunna rädda fler. Insatserna skulle bli till allra bästa hjälp. Färre skulle slippa dö av missbruket och fler skulle få chansen att leva sitt liv utan droger och misär. Jag tänker att fler skulle få en andra chans”.*

I brukarrörelsen pratas det ofta om de allt för låga förväntningar på återhämtning som professionen och närstående kan ha. Vi ser inte krav och förväntningar som identiska, men menar att de är kopplade till varandra. Vi tycker att det är positivt att man formulerar utmaningar i stället för krav. Men det finns en fara i att det blir för otydligt för den enskilde brukaren. När deltagare svarar att det inte ställs några krav på dem så undrar vi om även förväntningarna blir för låga. Känner deltagarna att omgivningen tror att de ska klara ett *”vanligt Svenssonliv”* som en av deltagarna uttrycker sig? Inte bara med bostad, utan också med arbete och med ett väl fungerande socialt liv med vänner och *”en kvinna vid min sida”*?

Återhämtning – att hantera sina symptom. Missbruk

En viktig aspekt i återhämtning är att kunna hantera sina symptom. Vi ser missbruk som ett symptom av ohälsa. Projektet Bostad Först har inte missbruk som arbetsområde. Projektet tillåter ett aktivt missbruk och alla tillstånd accepteras både i lägenheten och i träfflokalen. Men det framkommer i intervjuerna att deltagare vill bli kvitt sitt beroende och minska bruket av droger. En av vägledarna uttrycker att:

”Alla missbrukare jag har träffat inom det här projektet har som målsättning att trappa ner, minska eller sluta med sitt missbruk. Och där hjälper helt klart boendet till. Lägenheten i sig gör dock inte att man blir kvitt drogerna.”

En av hyresgästerna säger att han minskat drogintaget av ekonomiska skäl.

”Man kan inte längre använda lika mycket pengar på droger”

Medan andra säger att lägenheten är *”värsta guldchansen, här kan man punda i lugn och ro”*.

Analys

Det finns en risk att lägenheterna blir kvartar om inte vägledarna stödjer hyresgästerna. Den hyresgäst som har en lägenhet kan då bli försedd med droger om han eller hon upplåter en sängplats till en kompis utan lägenhet.

Några av oss brukarrevisorerna uppfattar att det är positivt att Bostad Först har kvarboende som enda mål, och inte sysselsättning eller missbruk, men vill också betona nödvändigheten att det finns parallella möjligheter till hjälp med missbruk och sysselsättning. En av oss som har egen erfarenhet av att bli av med sitt missbruk tror inte att någon insats hjälper om man inte blir kvitt sitt missbruk. Hon anser att behandling måste gå före allting annat om man ska hjälpa missbrukare. Några av oss brukarrevisorerna tycker att det är positivt att hyresgästerna får ta över kontraktet om det sker med en rimlig tidsmarginal, att det finns en försöksperiod. Den av oss som har egen erfarenhet av missbruk vet att ge missbrukare lägenhet inte hjälper för att bli av med sitt missbruk. Det förlänger snarare lidandet, vilket ett missbruk innebär. Nedan följer en reflektion av den brukarrevisor som har egen erfarenhet av beroende:

Det viktigaste för mig som har egen erfarenhet av missbruk är att inte ta första glaset. I livet går nykterheten först. Sätter jag min nykterhet i främsta rummet har andra saker en tendens att lösa sig. Det är att bli nykter och drogfri som är det viktigaste, för den aktiva missbrukaren, inte att bo kvar i en lägenhet som är det viktigaste. Sen kan bostad och jobb komma. Vare sig du är en aktiv missbrukare eller före detta missbrukare är det nykterheten och drogfriheten som måste gå först. Jag vill inte som före detta missbrukare få någon illusion om att jag kan leva ett fungerande liv och samtidigt dricka. Jag anser att genom att ge lägenhet till aktiva narkomaner ger man både aktiva missbrukare och före detta missbrukare en illusion om att det kanske går att leva med alkohol och droger i livet. Det försvårar för narkomaner och alkoholister att få ett nyktert liv. Man kan gå så långt och säga att Bostad först berövar missbrukare att leva ett liv som alla andra.

Flera hyresgäster har uppgivit att de drogare mindre när de fått en lägenhet. Att hävda att man är på väg att sluta, att man kan klara det själv om man bara får överta kontraktet om bara väglidarna försätter komma, är bara ett sätt att undvika att verkligen ta ansvar för sitt liv fullt ut med allt vad det innebär. Ett sätt att undvika verklig förändring. När vi är aktiva missbrukare vill vi inget hellre än att få fortsätta vårt liv med alkohol och droger. Vi vill ostört kunna fortsätta med det vi håller på med. Förhoppningsvis en dag när vi en smärta som är outhärdlig att leva med som gör att vi söker hjälp för med vårt droganvändande.

Vårt syfte var att ta reda på vilken betydelse Bostad först för hyresgästerna. Bostad först har betydelse för hyresgästerna. Hyresgästerna kan fortsätta sina liv som aktiva narkomaner med allt vad det innebär. Det är klart att hyresgästerna tycker att Bostad först är ett fantastiskt projekt. De slipper ta tag i det verkliga problemet. Personal agerar som professionella medberoende. En dröm för en aktiv narkoman. När vi är aktiva missbrukare vill vi såklart ha lägenhet, sysselsättning och inglasad balkong. För om vi får allt det tror vi att allt kommer att bli bra. Vi tror inte att det är vårt drickande eller intagande av droger som ställer till det för oss utan det är att vi just är utan bostad och sysselsättning. Projekt som Bostad först leder till en säker död till följd av missbruket. Att verkligen hjälpa missbrukare kräver att politiker lyssnar på oss som har kunskap om missbruk och fatta beslut utifrån den kunskapen. Det uppfattar inte vi att politiker har gjort när man startade Bostad Först. Hade man gjort det hade inte Bostad Först överhuvudtaget satts. Vi vet vad som hjälper! Vi kan hjälpa människor till ett drogfritt liv. Några personer har uppgivit att de minskat på intagandet av droger. Det är heller ingen lösning. Att få ett fungerande liv, med lite droger, vet vi före detta missbrukare, inte är möjligt. Man måste sluta helt. Har du en gång utvecklat ett beroende av alkohol så är rekommendationen den att sluta helt. Det är likadant med droger. För att få ett

fungerande liv måste du sluta helt. Åsikter som kom fram när vi var på lokalen var att några hyresgäster inte upplevde att man satsar på dem genom att ge dem en lägenhet

Återhämtning från samsjuklighet sker när vi får bra behandling och eventuella mediciner som fungerar och när vi är redo att ta emot den hjälp som finns. Först när vi får det är återhämtning från psykisk ohälsa och/ eller missbruk möjligt. Att börja med det viktigaste, vilket är att få till stånd en nykterhet. Att ta en sak i sänder. Att ta det viktigaste först är en grundpelare för att må bra. Vi tror inte att det är möjligt att ta allt på en gång. Att nykterhet, sysselsättning och lägenhet ska komma på en gång. Vår kunskap, vi med egen erfarenhet av missbruk, vet att nykterhet och drogfrihet ska komma först. Finns det en psykiatriskdiagnos kanske mediciner, som verkligen hjälper, också måste sättas in i ett tidigt skede. Vi vet att det inte hjälper oss att ge oss en lägenhet i hopp om att vi ska bli drogfria och psykosfria. Vi vet att det som hjälper oss är erbjudande om behandling mot missbruk när vi söker hjälp om vi utvecklat ett beroende.

Sysselsättning

Brist på sysselsättning var ett problem som har diskuterats när vi har varit i träfflokalen.

Ett par av de som vi intervjuade har varit involverade i olika projekt. Det engagemanget har varit viktigt för dem. En förväntar sig att få sysselsättning inom LSS, och är besviken att så inte har skett. Ett par säger sig inte vilja ha någon sysselsättning, ”jag sysselsätter mig själv” och ”det blir en senare fråga, nu håller jag på att bo in mig, trappa ner på drickat och bli normal liksom”. En av informanterna som inte egentligen svarar på frågan om sysselsättning, säger sig ha vänt på dygnet och att ”det är pest”.

Vägledarna uppfattar det som ett problem att projektet inte erbjuder någon sysselsättning, de ser att det finns en stark relation mellan deltagarnas mående och att ha något att göra. Stadsmissionen erbjuder viss form av sysselsättning, som att de har tagit över städningen i den gemensamma lokalen, blix-jobb som är ett projekt inom Stadsmissionen som erbjuder kortare jobb. De försöker att matcha sysselsättning med deltagarnas intressen. Vägledarna undersöker intresse och samtalar med deltagarna hur de kan hjälpa till att hitta sysselsättning.

”Lägenheten i sig är ingen lösning på några problem, man måste ha någonting att fylla ut sin vardag med, någonting meningsfullt. Och där ser jag sysselsättning som den bidragande orsaken till att lyckas i långa loppet och bli fri från sitt missbruk. Man måste byta ut missbruket mot någonting annat.”

Sysselsättning är viktigt för att bryta ensamheten. En av informanterna säger att ”det är viktigt att man har något att göra på dagarna. Bostaden gör att man blir mer ensam och att man pundrar själv”.

En av vägledarna säger först att vägledarnas roll är att motivera till sysselsättning och fyller därefter i att det inte är något krav från projektets sida att sysselsätta sig.

Analys

I revisionsgruppen finns ingen samsyn om sysselsättning i projektet, men alla är överens om att meningsfull sysselsättning som arbete och studier är en viktig del i återhämtningen. Det finns åsikter i gruppen att projektet fokuserar för mycket på boende på bekostnad av sysselsättning. En lägenhet räcker inte för att få ett fungerande socialt liv, man måste också ha något vettigt att göra på dagarna.

Några av oss uppfattar det som att frågan om sysselsättning har under projektets gång visat sig vara viktigare än vad som sägs i projektets mål. Det har därför tagit mycket av vägledarnas engagemang. Vi tror att meningsfull sysselsättning är avgörande för att projektets mål ska uppnås och har uppfattat det som en viktig fråga när vi träffat deltagarna i träfflokalen.

Den av oss som har egen missbrukserfarenhet ser även satsningar på sysselsättning som en försvårande faktor i att ta tag i det egna missbruket. *”Jag tycker inte att man ska ge dem mer, eftersom det försvårar för missbrukaren att nå sin botten och därmed ta tag i missbruk. Med att nå sin botten menas att smärtan är så stor att personen gör vad som helst för en förändring till och med är beredd att ta hjälp för att sluta med mitt missbruk. När vi når vår botten är en verklig förändring möjlig”.*

Ytterligare en åsikt har funnits representerat i revisionsgruppen, att det inte är Bostad Först som ska syssla med sysselsättning, men att det är viktigt och att det bör finnas möjligheter till det för målgruppen snarare än deltagarna.

Andra aktörer

Ett projekt existerar alltid i ett sammanhang. Andra aktörer spelar stor roll för hur projektet kan lyckas. I vårt material verkar det som att kunskapen om Bostad Först har vuxit hos socialtjänsten under året. De som vi intervjuade i slutet av året var nöjda med socialtjänstens kunskap om projektet medan de som vi intervjuade under våren såg kunskapsbrister som ett problem. Socialtjänsten ses överlag som fyrkantig i jämförelse med projektet. Dessutom upplever både deltagare och vägledare att det finns ekonomiska orättvisor i socialtjänsten som beror både på olika praxis i stadsdelarna, men som också beror på enskilda handläggare. Hur man ska komma tillrätta med problemen med orättvisor är det ingen som har kunnat svara på, mer än att lyfta diskussionen till dem problemet gäller.

Någon i personalen menar att vägledarna borde ha en mer aktiv roll i deltagarnas myndighetskontakter.

Vården är en annan aktör som är viktig för deltagarna. En av deltagarna som har medicinsk behandling mot sitt missbruk, menar att den starka personkontroll som behandlingen kräver är integritetskränkande och personen skulle gärna ha en annan form av behandling med mer egenkontroll. Makten över sitt liv blir skarpt beskuren med den vårdformen.

Bostadsbolagen och Stadsmissionen är med i projektet men betraktas i den här rapporten som andra aktörer.

Kontakten med bostadsbolagen upplevs positivt på det sättet att deltagarna är som vilken annan hyresgäst som helst. Om något krånglar så är det personal från bostadsbolaget som kommer. Lägenheten är ingen institution. Flera informanter hyser en oro för att allt fler hyresbostäder görs om till bostadsrätter. De ser det som en fara för Bostad Försts framtid. En av informanterna tycker att det skulle finnas ett större hyresgästinflytande hos bostadsbolagen.

Att projektet drivs av Stadsmissionen har gjort det möjligt till viss sysselsättning som Blixt-jobb, som egentligen ligger utanför projektet. Det upplevs som positivt. Andra saker som upplevs positiva med Stadsmissionen är de gåvor som kommer till projektet.

Analys

De flesta av oss i revisionsgruppen tycker att det är en självklarhet att man också parallellt måste erbjuda möjligheter till sysselsättning, inom eller utanför projektets ramar. Ingen av de som vi

intervjuat har något egentligt arbete. Det ser vi som en brist. Man kan gärna använda sig av metoder som Supported Employment/IPS (Individual Placement and Support) för kunna jobba med ”riktiga jobb”. Det tror vi skulle hjälpa deltagarna att ytterligare bli delaktiga i samhället och i deras återhämtning.

Det är positivt att det är de vanliga bostadsbolagen som står för uthyrningen och de kontakter som har med lägenheten att göra.

Deltagarna bör bli uppmärksammade på att de har möjlighet att ta med vägledare i deras myndighetskontakter om de så önskar. Vägledarna kan fungera som personliga ombud.

Slutdiskussion

Vi vill verkligen betona våra olika slutsatser som vi kommer fram till i vårt arbete med att utvärdera Bostad Först. Vi vill också understryka den som har egen erfarenhet ”bäst vet var skon klämmer”. Utan att säga att vi tror att en i revisionsgruppen äger Sanningen, vill vi ändå betona att missbrukserfarenheten som en av oss har ger en större tyngd i analysarbetet. Vi kommer inte fram till någon gemensam slutsats och det vill vi redovisa.

Projektets mål är kvarboende. Vi har i våra intervjuer med både hyresgäster och vägledare sett att stödet från vägledarna är helt nödvändigt för att hyresgäster (det behöver inte gälla alla) ska kunna bo kvar. Träfflokalen fyller också en stor funktion för de deltagare som går dit. Den sociala kontakten som träfflokalen ger är värdefullt. I RSMH ser vi vikten av att träffa andra med liknande erfarenheter och vilken oerhörd kraft det kan ha i personers återhämtning.

Vi vill också lyfta en varning flagga att förväntningarna på deltagarnas möjligheter att leva ett som de säger ”Svenssonliv” inte blir för låga. Vi uppfattar att det finns en fara att man ”nöjer sig” med kvarboende, sysselsättning och sociala kontakter inom projektet. Det här tror vi är en samhällsfråga. Man har inom forskning (Lindqvist, Marklund, Rosenberg 2012) kunnat se att modernt socialt stöd i form av boendestöd och träfflokaler institutionaliseras och den mur som mentalsjukhusen tidigare hade består numera av osynliga, men lika verkliga murar som man inte kommer ut genom.

Om man kan börja med bostad, som Bostad Först gör är vi i gruppen, som vi nämnt flera gånger tidigare inte överens om. Vi vill avsluta rapporten med en reflektion över svårigheten med att överhuvudtaget göra insatser riktade till personer med ett beroende utan att börja med just missbruket. Reflektionen är skriven av den revisor med egna missbrukserfarenheter.

Vi har under min tid, intervjuat sex personer, tre hyresgäster och tre vägledare. De hyresgäster vi har intervjuat har varit mer eller mindre drogpåverkade vilket gjort att arbetet inte känts så berikande för oss, men vi har lyssnat på dem. Nu vill vi bli lyssnad på! Vi som verkligen har kunskap om vad som hjälper missbrukare upplever inte att vi blivit lyssnade på innan Bostad Först startade. Vi har en idé om att alla politiska beslut grundar sig på kunskap från de som verkligen besitter den. Vi hoppas att vår brukarrevison öppnar ögonen för personal, men även för politiker och att vi nu blir lyssnade på. Det vi vill är att vår kunskap kommer till användning på bästa tänkbara sätt. Vi vill vara till nytta med den kunskap vi har. Vårt syfte med brukarrevisonen är att ta reda på vad för betydelse Bostad först har för hyresgästernas. Vi anser att vi uppnått vårt syfte. Vår dröm med vår brukarrevison är att rädda fler missbrukare från att gå en säker död i missbruk till mötes. Att fler ska få en andra chans och leva ett drogfritt, utvecklande liv borta från misär och elände. Vi hoppas att läsaren av den här rapporten har ett nyfiket och öppet förhållningssätt till vår kunskap. Är beredd att ompröva idéer och föreställningar. Vårt enda syfte med att förmedla vår kunskap är att hjälpa andra att tillfriskna från missbruk. Vi vill inte sätta oss över någon eller tala någon till rätta. Att rädda så många vi bara kan att gå en säker död i missbruk till mötes. Sen vet vi såklart inte allt, men vi vet en del och det försöker vi att förmedla i den här rapporten.

När jag fick uppdraget som brukarrevisor av bostad först var jag väldigt positiv till projektet Bostad Först, men efter att ha fortsatt reflektera över vad som gjorde att jag återhämtat mig från psykos och tillfrisknat från missbruk blev jag mer kritisk. Jag ska säga det att diskussion från vänner med liknande erfarenheter som jag har varit ovärderligt. Idag tror jag inte på projektet. Att ge aktiva narkomaner och alkoholmissbrukare en lägenhet hjälper dem inte till att bli nyktra och drogfria. Det är min kunskap

utifrån mina erfarenheter. Jag fick själv en lägenhet innan jag blev psykosfri och nykter. Det har inte hjälpt mig. Nykterheten måste komma först. Vi som en gång i tiden varit missbrukare satt hos socialtjänsten och sa att om vi bara får lägenhet skulle saker och ting lösa sig. När vi fått det ville vi ha mer pengar osv. Allt för att inte ta tag i vårt missbruk. När mina konsekvenser av alkoholen blev så smärtsamma att det inte gick leva med sökte jag hjälp för mitt missbruk. Jag har fått bra behandling och mediciner som hjälper. Jag vet vad som hjälpt mig. Professionella medberoende som ger mig saker utan krav på att jag deltar i någon behandling hjälper mig inte om jag skulle missbruka. Jag vet inte allt om missbruk och jag har inte patent på någon lösning. Jag vet vad som hjälpt mig och mina vänner i AA gemenskapen. Jag har en känsla av att jag som nykter alkoholist får städa upp efter mig när jag påpekar att det inte hjälpte mig att få en lägenhet som jag så hett önskade. Det var behandlingen som hjälpte mot mitt alkoholmissbruk. Självklart skulle jag också ha fått en lägenhet men det skulle ha kommit när jag nyktrade till.

Referenser

Topor, Alain (2004) *Vad hjälper? Vägar till återhämtning från svåra psykiska problem*. Stockholm: Natur och Kultur

Schön, Ulla-Karin (2009) *Kvinnors och mäns återhämtning från psykisk ohälsa* Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet. Stockholm Studies of Social Work 130

Lindqvist, R., Markström, U. & Rosenberg, D. (2010) *Psykiska funktionshinder i samhället: aktörer, insatser, reformer*. Malmö: Gleerups utbildning.